

KA STAIL

U

H. WARMPHAIGN STEN

M.B. JYRWA

KA STAIL

U

H. WARMPHAIGN STEN

M.B. JYRWA

Ia ka hok longtraï la tyngkai Sien Shon Banyngkong 2001: 500
La pynbit pynbiang ha Mang Computers, Nongthymmai, Shillong-14.

Ka Maitphang

Kane ka long ka jingbishar bniah ka ba ar ia kaba i Dr. M.B.Jyrwa i la ai halor ka poim ba radbah jong u H.W.Sten *Ka Burom Ba La Jah*. Da kaba i la ai ia kane ka jingtrei ka ba-ar, i nongthoh i la pyndep ia kawei na ki ar tylli ki bynta kiba donkam eh ha ka ban bishar ia kano kano ka poim. Hood, ka jingbishar ia ki phang kiba u myllung u la jied ban tai ha ka poim jong u ka long ka ba kham tynrai bad ka ba kham shongpdeng ban thew ban woh ia ka dor jong ka jingtrei jong u. Hynrei ka long ruh ka kamram jong u ne ka kritik ban plaid de ia kane kawei ka bynta jong ka poitri bad kata ka long ban bishar halor ki buit-thaw ia kiba u myllung u la jied kyrpang ban pynpaw pyrthei ia ki symboh jingmut kiba u la bsut ha ki phang jong ka poim. Haduh mynta hi, kiba bun na ki kritik halor ka poitri ki kham ñaid kiar na kane ka bynta ka ba ar. Don pat kiba shu bynrap ia ka jingbishar halor ki buit-thaw khyndiat khyngoit hadien ba la tai bniah ia ki phang kiba don ha ka poim. Nga ngeit, namarkata, ba kane ka jingtrei kan long kaba myntoi shibun eh khamtam ia ki nongpule bad ki 'riewwad jingtip halor ka poitri.

Haba phai sha ki sker ki ba don ha kane ka kot, i nongthoh i la pharia ia ki buit-thaw ba kongsan jong kane ka poim ha ki hynriew tylli ki mat. Ka buit-thaw ka ba nyngkong eh ka ba i la jied ban bishar ka long ka *allusion* ia ka ba i la jer kyrteng Khasi "Ki Ksai Na Wei". Nangta la pynbud sa ki *imagery* ia kiba i la khot da "Ki Dur Shon Jingmut" ha ka ba i la bishar ia ki *image* ki ba thew ia ka bor iohi, bor iohsngew, bor sma, bor mad, bor jingtba ryngkat ruh bad ka bor tip bad bor khiih. Hangne la kynthup ruh ia ka jingbatai halor ka *metaphor*, ka *simile*, ka *symbol*, ka *synecdoche* bad ka *metonymy*. Ha ka lynnong ka ba i la ai kyrteng "Ki Jnit Ki Jnat", i nongthoh i la batai ia ki sawa sur (musical devices) ba kyrpang jong ka poitri kum ka *alliteration* bad *onomatopoeia* ryngkat ruh ia ki buit-thaw kum ka *ambiguity*, ka *climax*, ka *anti-climax* ka *anti-thesis*, ka *epigram*, ka *euphemism*, ka *hyperbole*, ka *irony* bad ka *sarcasm*. Ka lynnong ka ba i la ai kyrteng "Ka Buit Pynkren Briew" (Personification) kam shym kut tang ha ka ban bishar ia ka buit pynkren briew, hynrei i nongthoh i la batai bniah bha ia ka jingpynlong doh pynlong snam, jingai rong ai rup, ai jingim jong u myllung ia ki tyngshop ki puron jong u, khamtam eh ia kito kiba ju don

tang ha ka bor pyrkhath bor sngewthuh jong u briew kum ka Pap, ka Lei Kynmaw Tym pang bad kiwei de. I nongthoh i la mang kyrpang ia kawei ka lynnong tang ban bishar bniah ia ka rukom pyndonkam jong u H.W.Sten ia ki kyntien bad ia ka Ktien ha ka poim jong u. I la bishar khamtam eh ia ki kyntien ba la shu khñiot lang kum "bu" ("ba" bad "u"), ki 'tienkynnoh kum "ñier" (na "u ñiut u ñier), ki kyntien thawnang kum "laisap", "khu ksuid" bad "phohbha", ki kyntien biria kum "kan jakoid de" bad ki kyntien shim kylliang kum *bahut atcha*. Khatduh eh, i nongthoh i la bishar ruh ia ka dur ka dar (form) jong ka poim bad i la tynjuh bha ia ka lada ka la kot ne em sha ka kyrdan epik. Ka jingpynkut nia jong i halor kane ka mat ka long ba kane ka poim ka dei ka jingpyrshang "ka ba khraw bad ba ka long ruh ka thylleng epik kaba nyngkong eh ha ka ri". Kane ka poim ka long shisha ka jingpyrshang halor ka epik thoh, hynrei ka long ka ba donkam ban mih ki 'riewwad jingtip pat halor ki epik kren (oral epic), la ki don ne em ha ka jaitbynriew jong ngi.

Khatduh eh, nga ai khublei ia i nongthoh na ka bynta kane ka jingtrei ka ba dondor kaba i la pynnoh synñiang sha ka thup *literary criticism* jong ka litereshor Khasi. Nga pynshur khamtam eh ba in nang ai shuh shuh ki kyrteng ki ba ia dei dur ha ka litereshor (literary terms) ha ka Ktien la jong ban nang pynriewspah ia ka litereshor Khasi.

To U Blei Un kyrkhu bad ai bor ia i nongthoh ba in nang iaid shaphang shuh shuh ban pynroi ia la ka thoh ka tar.

Dated Shillong
The 25th May, 2001.

Dr. B.War
Head, Khasi Dept.,
NEHU, Shillong.

Ha Ki Nongpule

Ka Burom Ba La Jah ka dei ka poitri kaba jrong tam ha ka litereshor Khasi. Ka jingjrong jong ka ka ai lad ia u nongthoh ban bsuh shibun ki jingmut jingpyrkhat ia kiba un ym lah ban leh kumta ha kano kano kawei pat ka poitri kaba kham lyngkot. Kaba sngewtynnad haba pule bha ia kane ka poitri ka long ba hangne ngi iohi ia ki jingmut jingpyrkhat ym ha ka jinglong lyngkhot lyngkhot hynrei ha ka jinglong ba iaineh bad ba tylli bha mlun kumta ba ki nongpule kin ym lah kiar satia na ki. Ka bor ban pynkhih ia ka mut ka pyrkhath ki nongpule ruh ka don bha ha ka. Ia kane u nongthoh u la lah ban leh da kaba u la pyndonkam ia ka buit thaw kaba tynrai na lade u da pyniakhleh ia ka bad kito kiba u la nang na kiwei.

Ban tai ia ka buit thaw jong une u nongthoh kam shym la long kaba suk ia nga. Ka la shim shibun ka por bad nga la dei ban pule bunsien bha ia kane ka poitri khnang ban lap ia kine khyndiat kiba nga la lum lang ha kane ka kot. Ha ka jingshisha ngam sngewnud ban ong ba nga la lah ban tai lut ia kaba donkam ha ka jingiadei bad ka stail une u nongthoh. Ki don bun kiei kiei kiba ha lade hi nga sngewthuh ba ki dei ka bynta ka stail hynrei kiba ngam shym la lah ban buh beit lang hangne. Ka buit tynsat, ka buit tyngngian ia ki jingmut jingpyrkhat kiba kane ka poitri ka pynpaw ka long shisha kaba khraw, bad ngi lah ban mad bad sngewthuh ia ki katba ngi nang iai pule ia ka.

Nga kheiñ ba kane ka jingpyrshang jong nga ka long tang ka jingplaid lynti ia ki kritik bad nongwad bniah kiba hadien jong nga ki ban dang thir ia ka la na ka liang ka stail ne na ka liang ka khubor. Ki nongpule kiba kwah ban pule bishar ia kane ka poitri kim dei ban pyrkhath ba ki katto katne tylli ki kot kiba la mih halor jong ka ki khang lad ia ki na kaba leh kumta. Lada kin mih ki kritik hadien ki ban lap ba ki nia ki jutang kiba nga la sei ha kane ka kot ki dang donkam ia kaban pyndap shuh, kata kan pynhun shibun eh ia nga. Ngan sngewnguh shibun lada don na pdeng ki nongpule ia kane ka kot kiba kloi ban kdew ia kano kano ka bynta kaba ki sngew da kumwei pat.

Nga pynpaw ia ka jingsngewnguh kaba khraw ia i Dr.B.War na ka bynta ka jingpyllait por khnang jong i ban pule ia ka manuscript bad ban ai ruh ka jingkynthoh kaba myntoi eh

halor kane ka jingpyrshang jong nga.

Nga kynmaw burom ha ka rukom kaba kyrpang eh ia i Prof H.W. Sten, wat la im don shuh bad ngi, namar ba im shym la bynnud ban ai ha nga ki jubab ia ki jingkylli kiba la mih na ka text. Ka jingioh ban ia syllok bad i ha ki bynta kiba pher ka la iarap ia nga ban sngewthuh bha ia kane ka poitri.

Ka jingsngewnguh ka leit sha baroh ki dkhot ka iing ka sem jong nga kiba la ai ka jingkyrshan bad ka jingpynshlur ia nga khamtam eh ha ki por ba ka jingsngewlwait ka thap thap tylllep sha ka ban iehnoh ia ka jingtrei. Nga sngewnguh ia u khun jong nga u Andrew uba la buh ia ka MSS ha ka dur ka kot. Khatduh ka jingsngewnguh kaba ha khlieh tam ka long ia u Blei bad u Trai jong nga u Jisu Khrist uba long u Nongpynshait bor ba ha khlieh tam ha ka jingim bad jingtrei jong nga.

Ha-Sharing Cottage,
April 2001.

M.B. Jyrwa

Ki Sker

1. Ka Maitphang	i
2. Ha Ki Nongpule	iii
3. Kaei Ka Stail?	1
Kaei Ka Stail?	1
I Symboh Pyrkhat Ha Ka Burom Ba La Jah	5
Ka Saiñ Dur Ia I Symboh Pyrkhat	9
Ka Jingsdang	11
Ka Jingkut Jong Kawei Pa Kawei Ka Kitab	12
Ka Jingthir Nia	13
Ka Blank Verse	14
4. Ki Ksai Na Wei	15
Ka Burom Ba La Jah Ha Ka	
Jingiadei Bad Kiwei Pat Ki Kot	18
5. Ki Dur Shon Jingmut	30
Ka Metaphor	36
Ka Synecdoche	38
Ka Metonymy	39
Ka Symbol	40
Ki Dur Shon Jingmut, Metaphor, Simile	
Bad Shin	41
6. Ki Jnit Ki Jnat	50
Ka Alliteration	50
Ka Ambiquity	51
Ka Anticlimax	54
Ka Antithesis	55
Ka Apostrophe	57
Ka Apotheosis	57
Ka Climax	58
Ka Epigram, ka Euphemism, ka Hyperbole,	
ka Irony bad Sarcasm	59
Ka Onomatopoeia	60

7. Ka Buit Pynkren Briew	62
U Ren	63
U Ileit Paidbah	76
8. Ka Stail Tynrai U H.Warmphaign Sten	90
Ki Kyntien Kren Kum Kyntien Thoh	90
Ki Kyntien Pynap	91
Ki Kyntien Pynwan-Ki Kyntien Thawnang	95
Ki Kyntien Biria-Ki Kyntien Shim Kylliang	96
9. Ki Snap Ka Epik	98
10. Ka Nongrim Poitri U H.Warmphaign Sten	107
11. Ki Kot Ba La Pyndonkam	110-112
12. Ki Jingdew Kat Kum Ki Phang	113-115

KI KSAI NA WEI

Lehse, ka kirteng jong kane ka lyngkhot jingthoh ka pynsgew lyngngoh ia ki nongpule, bad ka pynkynroi ia ki jingkylli: kiei kita ki 'ksai na wei?' U nongthoh u leh aiu ia kita ki ksai ba nawei? Khnang ban pyllait kloï na kane ka umdum, ka dei ia nga ban batai shai aiu nga mut da ka kirteng ba la ai haneng. Ka jingbisha bniah ia kane ka poitri ka pynpaw ba u nongthoh u kdew sha kiba bun ki jingthoh bad jingjia ba la thoh/jia ha shuwa ba un thoh ia kane ka poim, bad ka pynpaw ha kajuh ka por ba kita ki don ka bynta kaba khraw ha kaba pynwan dur ia kane ka poitri ba jrong tam ha ka litereshor Khasi. Ka jingsngew donkam ban kdew sha kiwei pat ki nongthoh kam long da ka jingthmu ban ong ba une u nongthoh u la shu ioh ksai na kiwei, hynrei ka long da ka jingthmu ban kdew kumno une u nongthoh u la jied bad kynshew sha lade ia ki symboh pyrkhath bad kyntien lane phreis ba kiwei kiba ha shuwa jong u ki la pyndonkam, bad kumno kine ki saiñ dur ia ka mut ka pyrkhath jong u kumta ba ynda haba u la ieng sa ma u ban thoh, kito ki jingpyrkhath lane kito ki phreis kiba u la nang na kiwei ki paw ha ki jingthoh jong u la kumba ki dei trai ki jong u hi. Ka jinglah ban sot na kaba pule bad khamtam ka jinglah ban pyndonkam ia kata kaba la sot kum la ka jong ka pynpaw ba uta uba pule u don ha ka jinglong ba la ih bha ha ka mut ka pyrkhath. U nongpule u bym nang ban kynshew sha lade na kano kano ka jingpule u long uba suda ka jingmut jingpyrkhath.

U nongthoh H. Warmphaign Sten kum u nongthoh litereshor bad kum u kritik u iohi ba ka long kaba bieit ia uno uno u nongthoh ban dawa ba kano kano ka jingthoh jong u ka mih tynrai beit tang na u hi. Ym don uwei ruh u nongthoh uba lah ban thoh tang ia kaba u mut u khan hi marwei. Shisha u dei ban mut ban khan marwei, hynrei kata kaba u mut u khan kam dei tylli tylla ka jong u. Ki jingpyrkhath kiba uno uno u nongthoh un pyrkhath ki wan ha u na ka imlang sahang lyngba ka kren ka khana, ki jingjia ba pher ba u iohi ha kiwei ne u mad da lade. Ki jingpyrkhath ki lah ban wan na ka rukom ba la pynsan ia u bad kumno kata ka rukom pynsan ka ia tyngkhuh bad kiwei pat ki rukom pynsan kiba lah ban iohi ha kiwei lyngba ka jingpule kot, magazine ne jingpeit ne sngap ia ki prokram lyngba ka television bad radio. Lada ka litereshor ka dei ka jingpyrthuh bud ia ka jingim, u nongthoh kum u nongpyrthuh bud un ym lah da lei lei ruh ban kiar na kaba lum ia ki symboh jingmut jingpyrkhath

na kiwei. Hynrei haba la shoh thaw pynwandur bad haba la jiar bha ia ki ha ka bor pyrkhath bad mutdur jong uwei pat u nongthoh, kito ki symboh ba la khar na wei haba dei ba dei ki kylla noh ka dur bad ki pynphalang sa da kiwei pat ki rukom pyrkhath kat kum ba la saiñ dur ia ki da u nongthoh. Ha ka litereshor, ki nongthoh kim lah ban kiar na ki nongthoh kiba ha shwa jong ki. Ha kane ka liang, kata, ha ka jingiadei uwei u nongthoh bad uwei pat u T.S. Eliot ha ka ese jong u 'Tradition and the Individual Talent' u ong kumne:

Ka ju long ka rukom ba ki stad bisha bniah kin wad ia ka jingiapher hapdeng jong uta bad kita kiba ha shuwa jong u, khamtam kito kiba shuwa ia u tang khyndiat snem. Bunsien ka jingpyrshang ka long ban jied tang ia kito ki bynta kiba ki sngew ba ki long kiba dei kyrpang ki jong uta u nongthoh bad ki ioh ka jingsngewtynnad na kata ka jinglap jong ki. Hynrei lada yn pule bniah ia ki poim jong uno uno u nongthoh khlem da pyrkhath eh ban lap tang ia kata kaba dei kyrpang ka jong u, yn lap ba kata kaba kyrpang eh ka dei pynban ka bynta jong kiwei ki nongthoh kiba la khlah noh na ka pyrthei hynrei kiba la pynsahnam ia lade da kita ki jingpyrkhath ne phreis ba ki longdien ki shim bad pyndonkam.

(One of the facts that might come to light in this process is our tendency to insist, when we praise a poet, upon those aspects of his work we pretend to find what is individual, what is the peculiar essence of the man. We dwell with satisfaction upon the poet's differences from his predecessors, especially his immediate predecessors; we endeavour to find something that can be isolated in order to be enjoyed. Whereas if we approach a poet without this prejudice we shall often find that not only the best, but the most individual parts of his work may be those in which the dead poets, his ancestors, assert their immortality most rigorously. T.S. Eliot Tradition and Individual Talent).

Ha ka jingpule kaba ia dei bad ki buit thaw poitri, ia kane ka bynta ba la kdew haneng kum ki ksai na wei la tip kum ka *allusion*. Ka *allusion* ka lah ban wan na ki jingthoh kiwei ne na ki khanatang, khanapateng, khanaparom ne ki jingjia kiba u nongthoh hi u mad ne shem. Ki *allusion* ki lah ban wan na ki jingthoh jong u nongthoh hi, kata kito kiba u la thoh mynshuwa. Ki *allusion* kiba wan na ki jingthoh ki long kiba kham suk ban

sngewthuh, khamtam lada ki nongpule ruh ki la pule ia kijuh ki kot ba pule u nongthoh. Ki allusion kiba wan na ka jingshem ba shimet jong u nongthoh ki long kiba kham eh ban sngewthuh bad ki dawa shibun ka jingiasyllok bad u nongthoh. "Ki ksai na wei" ha kane ka kot jong nga ki kham palat ban ia ka allusion namar hangne la kdew ruh ia ka jingshisha ba kine ki ksai na wei ki saiñ dur ha ka rukom kaba da snah bha ia ka mut ka pyrkhath une u nongthoh.

Ka Burom Ba La Jah Ha Ka Jingiadei Bad Kiwei Pat Ki Kot.

Harum ngan kdew ia ki laiñ na *Ka Burom Ba La Jah* kiba don ka jingiasyriem bad ki laiñ ne kyntien ha kiwei pat ki jingthoh ne jingiathuh khana. Nyngkong eh ngin peit ia kane ka laiñ. "BU BRIEW u tiw pyrshah hukum u Blei" (I:1).

Kane ka laiñ ka pynkynmaw ia ngi ia ki ar tylli ki tyllong jingthoh.

(i) Ka khana shaphang "U Masi bad ka Tyngab" kaba iathuh kumno u Blei u la hukum ia u Masi ban bthah ia u briew ban shet ja tang shi shir mynstep shi shir mynmiet bad ba kata ka shi shir u khaw kan pyndap shoiñ ia u khiew uba kumno kumno ruh. (U Rabon Singh bad H. Elias kim ong shi shir hynrei shi symboh. U Sten u ong shi shir, tãngba u u spel *shier* ia ka *shir*). Hynrei u Masi uba la shah pynbiet ha ka Tyngab u la pynkylla ia ka hukum na ka shi shir sha ka shi ser. U briew ha ka jingbymtip ba ka khubor ka dei ka khubor pyrdet, u la shet u la "tiw" pyrshah ia ka hukum u Blei. tiw hangne ka long ka kyntien pynap ia ka kyntien shet: ka shet ka tiw.

(ii) Kaba ar pat ka tyllong kaba katei ka laiñ kaba nyngkong ka don jingiadei ka long ka laiñ kaba nyngkong ha ka *Paradise Lost* kaba kren hi ia ka jingbymkohnguh jong u briew ia ka hukum u Blei; ka jingiapher ka long tangba ki hukum ki iapher. U John Milton u sdang ia ka poim jong u kumne: "OF MAN's first disobedience, and the fruit" (PL I:1).

Ka laiñ kaba ar "U khet jingkieng ha kliar u Sohpetbneng" (I:2) ka don tynrai ha ka khanatang shaphang ka jingkieng ha kliar u Sohpetbneng lyngba na kaba ki Hynñiew Trep ki ia hiar sha ka pyrthei bad ia kiew pat sha bneng sha u Blei bad ki Khyndai Trep. Kane ka khanatang ka long ia kaba la iathuh khana kylleng sawdong ka bri u Hynñiew Trep. Sha ki thaiñ Nongjngi la kren shaphang kane ka jingkieng kum ka *tang nub tang jri*. Ha ka Kitab IV bad V u H. Warmphaign Sten um kren

shuh shaphang ka jingkieng hynrei shaphang "ka tang nub tang jri". Kane ka paw ha ka rwai phawar sha Nongjngi kumne: "Ia ku ia hiar na u deiñ bah/Wa sah tang nub tang jri." (Ia kane la iathuh da u nongthoh H. Warmphaign Sten hi).

Kat kum u H. Lyngdoh u briew da lade hi u khet ia ka jingkieng ha kliar u Sohpetbneng. U Sten u la shim ia kane kum ka nongrim jong ki jingjia baroh kiba ialam ia ki jong u Bor, u Nah, u Duh, ban khet pyndkut ia ka tang nub tang jri. (IV: 500-538). U H. Elias u thoh ba dei u kynja ĩakjakor aiu re uba la khet ia ka jingkieng. U Sten um shym ia mynjur bad kane.

Ki laiñ "U kwah phet rieh na khmat ba iai thaba/Ba dap jingieit nylla ia la jingthaw;" (I:3-4) ki pynkynmaw ia ngi ia ka jingphet rieh u Adam bad ka Im mynba ki la sngewlehraiñ eh bad ba kim nud shuh ban paw ha khmat u Blei. (Gen.3: 9-10). Ka "khmat u Blei kaba iai thaba" ka don tynrai ha ka Bible I Jn 1:5, bad ha kiwei de ki bynta kiba kdew shai kdar ba u Blei u long ka Jingshai. Ka jinglong ba la ai ha u Blei kum uba ieit ruh ka long kaba la shim hi na ka Bible. Kawei na ki dkhot ka long I Jn 4:7-8. Ka Kitab Psalm ka kren bunsien shaphang ba u Blei u ieit, u kynrei ka jingieit bad jingisynei ia ki briew kiba long ki jingthaw jong u.

Ki laiñ I: 5-9 ki ong kumne:

Ka Duk ka hiar pateng haduh ha ngi,
Ka Pang, Jynjar, Sngewsih ruh bad Khuslai
Ki sah bad ngi haduh ba wai jingim;
Kham triem kham ngiew hynrei lah mo ban kiar!
"Jingiap" kyrteng ia ka longshuwa ki ai.

Kine ki laiñ ki kdew ia ka Duk, Pang, Jynjar, Sngewsih, Khuslai bad Jingiap kum kiei kiei kiba la mih kum ka bainong jong ka jingbymkohnguh ia ka hukum u Blei. Kane ka don tynrai ha ka Bible, Deut 28. Hangne la kren shai kaei ka ban long ban jia ia ki briew haba ki kohnguh ne kim kohnguh ia ka hukum u Blei. Shuh shuh haba peit ia ka jingiap kum ka nongshun ba khatduh eh jong u briew, ka nongshun kaba ngim lah ban kiar da lei lei ruh, ngi iohi ba ka nongrim kam long tang ha kaba u nongthoh u peit thuh ia ka jingim briew ha sla pyrthei, hynrei ba u da shim hi na ka Bible I Kor 15:26, bad Rom 3:23. Kine ki dkhot ki kren ia ka jingiap kum ka nongshun u briew bad kum ka bainong jong ka pop.

U John Milton ruh ha ka *Paradise Lost* u kdew ba baroh ki khuslai, jynjar bad jingiap hi ki wan na ka daw ka jing bymkohnguh ia ka hukum kumba la kdew ha Gen. 3: 9-10. U John Milton u thoh kumne:

OF MAN'S first disobedience, and the fruit
Of that forbidden tree, whose mortal taste
Brought death into the world, and all our woe,
With loss of Eden, till one greater Man
Restore us, and regain the blissful seat,

(PL I: 1-5)

Ka jingmih na ka jingbymkohnguh ia kaba la kdew sha khmat ka la long shuh shuh sa ha ka jingdum ngaiñ. Ki longshuwa manshuwa ki phawer pharshi ia kane lyngba ka khanatang kumno ba ka Sngi ka la phet rieh noh sha Krem Lamet Latang haba u khun bynriew u la kren sniew ia ka jingiashad shi para hapdeng ka Sngi bad u Bnai. Ka jingphet rieh noh jong ka Sngi ha ka jingrem bad jinglehraiñ ba u khunbynriew u la iohi ia ka jingsniew haba ym shym don jingsniew ei ei, ka la long ka jingsdang jong ka Jingdum ngaiñ (Mawrie: *U Khasi Bad La Ka Niam* 1973: 48-50).

Ka jingdum ia kaba la kdew ha ka laiñ I:12 "Ka sngi ia ki ban jngoh ka sngew lehraiñ," ka don ka jingiasnoh ym tang bad katei ba la kdew ha u H.O. Mawrie hynrei bad kaba la kdew ha ka Bible, Mat.27:45. Haba ia u Khrist la sahnarphna la iathuh ba ka jingdum ka la tap ia ka khyndew naduh hynriew haduh khyndai baje. Hynfei kane ka laiñ I:12 ka iasnoh khamtam eh bad ki kyntien na ka Khasi Hymn Book 177:3 kiba iaaid kumne:

La dei ba ka sngi ka la rieh,
Bym paw jingshai na ka;
Myn haba iap u Nongbahkhlieh,
Ka pop u briew b'u bah.

U nongthoh u ban shuh shuh ha ka I:13 "Ka phang kim pei aiñu ki trei ki kam", namar ba ka jingdum ka la tap ia u briew haduh katta katta ba um sngewthuh shuh ia ka pop ne ka hok jong kiei kiei kiba u u leh. Ka jaidbynriew ka iai ud iai nam shaphang ka jingsah ha ka dum ka lyngngoh (Lyngdoh 1937, 1990:20), ha ka jingbymtip shuh ban bud ia ka lynti ka hok ka sot kat kum ba la ai u Blei Nongbuh Nongthaw ha u Ni u Kong. Ki jingduwai phirat Khasi ki pynpaw tyngkreiñ ia kane.

Na kaba la kdew sha khmat ngi iohi shai ba ka Bible ka long ka Kitab kaba u H. Warmphaign Sten u tip bha bad u la pynrung shibun ki laiñ kiba phalang ia ki kyntien na ka Bible. Harum ngan ai sa tang lai tylli ki nuksa.

Pham shah shiliang shisha shano shano:
Hu duk raitong, hu don putit, hu rit

Ne khraw, ha riew bahok ha riew bapap
Pha shai kumjuh ban paw burom u Blei.

(III:8-11)

Kane ka pynkynmaw ia ngi ia ki kyntien na u Mathaios kumne "...naba u pynmih ia ka sngi jong u ha kiba sniew bad ha kiba ba bha, u phah ruh ia u slap ha ki bahok bad ha ki bym hok" (Math.5:45).

Kawei pat ka nuksa kaba ka tynrai jong ka ka long na ka Bible ka long kane harum.

To sdang, to kren, long shlur, wat tieng, to ieng
Shibor shibuit ngin rai tylli hajuh

(I:432-3)

Kine ki kyntien pynshlur u Jom ki don tynrai ha ka Kitab Joshua 1:6-7 ha kaba u Blei u pynshlur ia u Joshua ban pynkhlaiñ, ban long shlur bad ban sumar ban leh ia baroh ka hukum kaba u Blei u la ai lyngba u Moses. Ha kine ki laiñ harum ruh ngin iohi ka jingphalang sha ka Bible.

"...

Nangno lynti sha ki ban poi, iathuh
Ngan khreh khyndai khra um jingdih sngewbha
La stieh, la sum da ding ban meh ban rah
Ha kjat jong ki baroh ngan bret, bad ngon
Ngan dem"

(I:313-17)

Hangne don ar tylli ki jingkdew sha ka Bible. Kaba nyngkong ka long kato kaba ngi tip kumno u Herod u kren ha ki riew stad ba ynda ki la lap ia u khunlung Khun Syiem kin wan iathuh ha u kumta ba ma u ruh un ioh ban leit ban mane syiem ia u. Kane ka phlan duman u Herod ka long kaba ngi lah ban shem ha u Math. 2:8. Kaba ar pat ka dei katei ka laiñ kaba kren ia ka stieh, u sum bad ding. Ka stieh bad u sum ki long ki atiar jong ki shipai Roman kiba la wan ryngkat bad ki shakri rangbah jong ki Rangbah Lyngdoh bad Pharisi ban kem ia u Jisu ha Kper Gethsemene, bad namar ba ka la long mynmiet ki la wan ruh ryngkat bad ki sharak bad ki jingtbeh ding (Ioan.18:3).

Ka jingphalang u nongthoh sha kine ki jingjia ka ai ha u ka lad ban pynpaw ha ngi ki nongpule ia ka jinglong ba shisha u Jom. Ba u dei u ksuid um salia ban kren phlan duman kum u Herod katba hapoh hapoh u nang pynkhreh kumno ban ioh kem pynjot ia ki "jingthaw phylla" u Blei.

Don lai tylli ki jingkyrpad ha kane ka poitri. Kine ki long ka Lyer, ka Jingsawa bad ka Jingshai. Ka thymmei jong ka

jingkyrpad ha ka Lyer ka don ha ka jingrwai ba la thaw u John Roberts ha kaba kawei na ki laiñ ka long "Ha ka lyer nga iohsngew hangta," (KHB 204:2)

Ba u John Roberts u iohsngew ha ka lyer, u H. Warmphaign Sten ruh u pyrkhata ba ma u ruh un iohsngew ha ka lyer. Ka lyer hangne ka thew ia u Mynsiem U Blei kum ka lyer. Ha ka liang ka jingkyrpad ia ka Jingshai ha ka Kitab III: 12-22 ia kaba u nongthoh u la kdew lypa ha ka Kitab I:37, ngin ym lah khlem kdew ba ka long ka dustur kaba u John Milton hi u la leh, bad ka jingkyrpad ia ka Jingshai ha ka Kitab III ka da ia syriem eh bad kaba u Milton u la thoh kumne:

So much the rather thou, celestial Light,
Shine inward, and the mind through all her powers
Irradiate, there plant eyes, all mist from thence
Purge and disperse, that I may see and tell
Of things invisible to mortal sight.

(PL III: 51-55)

U John Milton u la ai ksai lypa ha ka PL I ia kaba un sa leh ha ka kitab III, kata, ban buh jingkyrpad ha ka jingshai kumjuh kumba la bud da une u nongthoh. U ksai u paw ha kine harum:

. . . What in me is dark
Illumine . . .

(PL I:22-23)

Ba u H. Warmphaign Sten ruh u leh kumjuh ha kane ka liang, kam long kaba bakla ban ong ba u John Milton lyngba ka *Paradise Lost* u la long kawei na ki bor ba khlaiñ kaba la ieh ia la ki jong ki dak ha ka mut ka pyrkhata u Sten kat haduh ba ki paw pat tyngkreiñ ha kane ka jingtrei jong u. Ka jingkyrpad ha ka Jingsawa ha ka Kitab II bad ka jingdum kaba don hangto ka don jingiadei katto katne bad ka jingsawa kaba u Dante u thoh ha ka *Divine Comedy*. Canto IV.

. . . I found myself infact on the brink of the
abysmal valley of pain, which resounds with noise of
countless wailings; it was so dark and deep
and full of vapours that, straining my sight
to reach the bottom, I could make out
nothing there,

(Inferno, Canto IV)

Bad kaba u Sten u thoh "To ïaid sha khmat bad lam ia nga mynta/Ngan bud ban lap ki paid u syiem Pubon;" (II: 8-9) ki

pynkynmaw ia kaba u Dante u thoh kumno ba u Virgil u lam na khmat na khmat u Dante ha kata ka jingleit lynti, bad mynta ha Limbo u Virgil u ong

"Now let us descend into the blind world
down there", began the Poet, deadly pale;
"I will be first and thou second".

(Inferno, Canto IV)

"Ka jingsngew rangli" kaba u Sten u pynpaw lyngba ki laiñ I: 25-30 ka long namar ba ym pat ju don teng na pdeng ki para nongthoh Khasi ki ban thoh epik. U pyndonkam ia ka metaphor jong kaba kiew sha kliar ki Mangkashang ban batai ia ka kam kaba u thmu ban leh. Kane ka metaphor kiew lum ka don ha u Milton ruh haba u buh jingkyrpad ha u Mynsiem u Blei kumne

. . . I thence

Invoke thy aid to my advent'rous song,
That with no middle flight intends to soar
Above th' Aonian mount, while it pursues
Things unattempted yet in prose or rhyme.

(PL I: 12-16)

U Dante ruh u pynpaw ia ka 'jingsngew rangli' da kaba u kdew sha lade kum u bym bit dor ei ei ban thoh ia ka poitri kaba khraw kat ka *Divine Comedy*, kumta u thoh

O Muses, O lofty genius, aid me now! O memory
that noted what I saw, here shall be shown thy worth!

. . .
"But I, why should I go there, and who grants it?
I am not Aeneas, I am not Paul. Neither I nor
any man thinks me fit for this. . ."

(Inferno, Canto II)

Ka jingkyrpad ka dei ka dustur epik; kane ka ïaid ryngkat ryngkat bad ka jingsngew rangli kaba ia syriem na uwei u myllung bad uwei pat. Kine ki laiñ harum na *Ka Burom Ba La Jah* bad na ka *Paradise Lost* ki pynpaw ia ka rukom pyrkhata kaba ngin ym lah khlem ong ba u Milton u la shon bha ha ka jingmut u Sten. Nujor ia kine.

Iathuh nyngkong nyngshap kumno ki liat
Ki hap: da buit thymmai ne mon sngewbha?

Kumno ki hap khlem don ba phon ba pah,
Ba at ia jingshong suk ba kynja blei?
La dei ban long u syiem khyllah bun buit;
U syiem ka Krem lehse.

(I: 47-52)

. . . say first what cause

Moved our grand parents in that happy state,
Favoured of Heav'n so highly, to fall off
From their Creator, and transgress his will
For one restraint, lords of the world besides?
Who first seduced them to that foul revolt?
Th' Infernal Serpent; . . .

(PL I 28-34)

U Sten u khot kyrteng ia u syiem ka krem da u Jom Rekha.
Kane ka kyrteng ka long kaba u la ioh na u H. Lyngdoh: *Ka Niam Khasi* (1990 rpt. 15). Kiwei kiwei ki ksuid kiba paw ha kane ka poim, lait noh kito kiba la ai kyrteng da ka jinglong, eg., Bishni, Jaituh, Tuh, Brai, Lim, etc, ki long kiba la shim na ki nongthoh kum u Rabon Singh, H. Lyngdoh, Soso Tham bad na ka jingtip jong u hi ia ki khana kiba na ki thain shnong jong u.

Haba ngi bishar ia ka daw balei ki Hynñiew Trep ki kohnguh ban pyndkut noh ia ka jingkieng ha Sohpetbneng (Kitab IV) ngin iohi ba ha ka jingshisha kito ki tyngshop kiba la leh kumta ki lah shah thok, shah pynbieit ha u ksuid Spai uba la shim ia ka dur u ngap. Ha kane ka liang u John Milton u la dep thoh lypa ha ka *Paradise Lost*

. . . Man falls deceived

(PL III:130)

Ka nongrim batai ia ka Khyndai Pateng Niamra kumba ka paw ha ki laiñ “. . . Dujok ba ang /Ryngheng ia kat bym mon leit poi ñing Blei” (I:188-9) ka don ha ka Kitab Jingpynpaw 22:15. Ki “bym mon leit poi ñing Blei” ki dei kito kiba kane ka dkhot ka ong; Shabar ki long kita ki ksew, bad kita kiba ai ksuid, bad kita kiba kyreit bad kita kiba pyniap, bad kita kiba mane bleithaw, bad baroh kat kiba ieit bad ba thaw ia ka lamler. Ka jingbatai ia ka Dujok kum ka “ahor pung ktieh” ka don tynrai ha ka Kitab Jingpynpaw 21:8 “. . . Ka bynta jong ki kan long ha kata ka pung . . .”

Nangno ka mih ka jingpyrkhat u nongthoh ban pynshong khet ia u Jom ha u “mawlong lieh khleiñ”? U mawlong lieh khleiñ u long u jingthaw jong ka jingmutdur hi u nongthoh, hynrei ka nongrim ba ka khet ka dei ban long u maw ka mih na

ka Gospel u Lukas 8:26 kaba kren shaphang u briew uba shong ksuid u bym ju shong ha kano kano ka ñing hynrei ha ki *maw jingtep*. Une u briew un jin da la shong ha ñing lada um shym la shong ksuid, hynrei namar ba u don u ksuid ha u, u la leit shong ha ki maw jingtep, namarkata, u maw u kylla long noh ka jaka shong jong u. Na kane, une u nongthoh u la ioh ksai ban buh ia u Jom ha ka khet maw. Hynrei to ngin ym klet ba u Primrose Gatphoh ruh u la kdew lypa ia “u shyiap mawleiñ uba lieh kshong” uba don harud ka nan kaba ka Puri Lieh ha ka khana “Ka Lukhimai” ka ju wan sum. U “mawlong lieh khleiñ” u la mih na kine ar ki thymmei.

Phi tharai nangno ka mih ka aidia ban pynñaid kai ia ka Ramew bad u Basa? Ka Ramew bad Basa ki long ki kyrteng Khasi ba la ai ia ka Im bad u Adam kiba ñaid kai ha ka kper Eden ha shuwa ba ka Im kan ia bun nia bad u bseiñ. Ha ka jingshisha ka jingioh kem ia ka Ramew da u Ren (u bsein) ka phalang sha kane kajuha ka thymmei, kata ka jingiakren bad ka jingiathuh ka Im ha u bseiñ shaphang ka hukum u Blei.

Ka don kato ka jingskuiñ na ka liang u Jom ban tip lut shaphang ki “jingthaw phylla” kiba ka Ramew ka iathuh. Ha kine ki laiñ harum u khroh ia ka ba kan iathuh shuh shuh, u da phlan kum u Herod kumne

. . .

Long syiem mano halor mynsiem baroh,
Ia u ngan leit khublei ngan nguh ngan dem. . .

(I: 281-2)

. . .

Nangno lynti ban poi, iathuh
Ngan khreh khyndai khra um jingdih sngewbha
La stieh, la sum da ding ba meh ban rah
Ha kjat jong ki baroh ngan bret, bad ngon
Ngan dem.

(I: 313-17)

Hynrei ym dei tang ha u Herod ba ngi iohi ia kane ka phlan duman. Ha u Milton ruh ngi shem ia kaba kum kane hi kaba u Satan u khroh ia u Uriel ban iathuh hangno na kita ki metbneng u shong u briew. Peit u John Milton u thoh kumne haba u pynkren ia u Satan.

Brightest Seraph, tell

In which of all these shining orbs hath man
His fixed seat, or fixed seat hath none,

But all these shining orbs his choice to dwell;
That I may find him, and with secret gaze
Or open admiration him behold
On whom the great Creator hath bestowed
Worlds, and on whom hath all these graces poured;
That both in him and all things, as is meet,
The Universal Maker we may praise;

(PL III: 667-76)

Nalor kane, kane ka jingkylli lynti ban lap ia u brierw da u Satan pleng ka long ruh kaba la bud da u Sten ha kaba u la pynlong ia u Jom Rekha ban kylli lynti ym tang na ka Ramew hynrei na u Trongbah Rwaibah ruh. Haba u la tip lynti u Satan u la hiar khyndew nyingkong ha lum Niphates (PL III:742). U Jom ruh haba u la tip ia ka lynti; u la hiar khyndew nyingkong ha lum Mangkashang. Kaba hiar ha une u lum ka pynbiang ia kaba u nongthoh u la kdew lypa ba u thmu ban kot sha kliar ki Mangkashang (I: 28-9).

Ha ka Kitab II: 413-81 u H. Warmphaign Sten u kdew ba ka bor kynmaw ka trei ha u Jom kat haduh ba u la iam ha ka Them iam Jom namar ba u kynmaw nangno u la hap. Hynrei ha ka *Paradise Lost* IV: 37-39 u Satan ha ka jaka ba un iam u la bitar bad ing pynban da'ka jingisih ia u Blei bad u Milton u la pynong ia u kumne

O Sun, to tell thee how I hate thy beams
That bring to my remembrance from what
state I fell

Nangta ngi iohi ba u Satan u pynlong ki Dorbar ban ia pyrkhath kumno yn leh ban ioh ia ka bneng ne ban jop ia u brierw. U Jom ruh ha ka rukom kaba ia syriem eh u pynlong ki Dorbar Ksuid. Tip ngi lah ne em ban kren da kaba skhem la ki Dorbar Ksuid u Jom ki dei ka *antithesis* jong ki Dorbar Blei u R.S. Lyngdoh?

Ka long kaba phylla ban lap shibun ki jingjia bad jingbatai ha *Ka Burom Ba La Jah* kiba la lah don lypa ha ka *Paradise Lost*. Lada ngin pule bniah, ngin dang lap shuh shuh kumno u H. Warmphaign Sten u la pynwandur ia *Ka Burom Ba La Jah* kyrpang eh na ka *Paradise Lost*. Ha ka Kitab II, ngin iohi ia ka jingjiaid lynti u Jom bad ki paid ksuid lyngba ki khyndai jylla. Haba u Jom u la poi ha ka jylla Phra (II: 87-115) u lap pynban ba kata ka jylla ka kynjah, ym don ksuid hangta ban pdiang burom ia u Jom, namar baroh ki la hiar lut sha Jylla Khyndai ban ia shim bynta ha ka Dorbar Ksuid kaba nyingkong. Kane ka long

ka jingbatai pynksan ba u Ren u la ai ba ki ksuid ha ka Jylla Phra ki la hiar leit dorbar lut sha jylla Khyndai, bad dei namar kata ba ka jylla Phra ka kynjah. Kaba kum kane ka jingkyngjah ka la don ha ka *Paradise Lost* ruh.

... Through the gate,
Wide open and unguarded, Satan passed,
And all about found desolate; for those
Appointed to sit there had left their charge,
Flown to the upper world.

(PL X:418-422)

Ki jylla ha *Ka Burom Ba La Jah* ki don jingkhang syriem katto katne ia ki jylla ne *circle* ha ka *Divine Comedy*. La iathuh ba ka "Khyrdop jylla baphra ka plie ryingheng" bad ka "Khyrdop Jylla khyndai ka khang khyrdep". U Spai haba u hiar "sha khrum kamra Khyndai" u plie ki jingkhang khyrdop jylla ka ri Myngkoi, u tied tynggeh ia ka jingkhang jylla nyingkong bad tang shiphang hi la iohsngew ba ka khyrdop ka riew *kre-ret*. Ka dur jong ki khyrdop ka lah don lypa ha ka *Paradise Lost* ruh bad kumba la kdew haneng u Jom u la iaaid lyngba ia ki khyrdop baroh tang da ka jingthmu ban wan lap ia u brierw ban ioh ban pynjot ia u.

La iathuh ia ngi ba u Spai u la leit hiar lyngba ki khyrdop ka Jylla Nyingkong ban shaw ia ka Pap bad ka khyrdop jylla Khyndai ban shaw ia ka Jingiap. U John Milton u la dep pynlong ia kine ar ka Pap bad ka Jingiap kum ar tylli ki tyngshop kiba donkam, bad la iathuh ba kine ki shong ha ki Khyrdop ha Dujuk: "Within the gates of Hell sat Sin and Death." (PL X: 231)

Ynda haba ka Pap ka la wan, ka nguh ka dem lai sien lai wat, ka sdang:

"Ko Jom" u kpa jong nga, u tnga jong nga,
U syiem jong nga, u blei mynsiem jong nga:

(III: 584-586)

Ha kitei ki laiñ haneng, ngi iohi ba Sten um shym la jied ban kiar na kaba wanrah ia kane kajuh ka rukom pyrkhath shaphang ka Pap kaba la don lypa ha u Milton. Ka Pap ka long ma ka ka bor-pdeng kaba khyrwait, kaba kyrthai ia ka jingjiaidei kat haduh ba u Jom u kylla long lang bad u Kpa bad u Tnga ia ka. U Milton u pyni ba ka Sin ka dei 'his fair enchanting daughter' kaba khot ia u Satan 'O parent. . .' hynrei kaba wanrah ha khmat jong u ia u khun uba ka ioh hi na u Satan (. . .yet felt that after thee with this thy son, etc PL X:352-363).

Ka dur kaba u Sten u ai ia u Ren, khamtam kaba paw ha kine ki laiñ

Ler ler u ñaid u Ren ha khmat u syiem
Ban poi, jingstad u khlei ban lait sah nud.
Shi phang u lum u lang la met bapher.
La khlieh halor u buh ban shai ka nia.

(III: 73-76)

kam shym da pher eh na kaba u John Milton u ai ia u Satan haba ma u u la shim ia ka dur bseiñ ban ia kren bad ka Im. Ki laiñ u Milton ki long kumne:

Prone on the ground, as since, but on his rear,
Circular base of rising folds that tow' red
Fold above fold a surging maze, his head
Created aloft, and carbuncle his eyes

(PL IX: 497-500)

Ka allusion kaba khatduh kaba ngan kdew na ka *Paradise Lost* ka long kaba dei shaphang ka jingjah burom u Jom. Ka long kaba shisha ba u H. Warmphaign Sten u la ioh ia ka kyrteng jong kane ka poitri na ka jingrwai kaba u ju bang ban rwai

Ha Eden ngan iai kynmaw shuh,
Bun ki jingkyrkhu nga la duh,
Ka burom nga la jah;
Hynrei ka jingjop Kalbari
Ka pynioh pat ha nga ia ki
Ngan riwai shuh sngewbha.

(KHB 60:1)

Ka laiñ 3 jong katei ka dkhot jingrwai ka la shoh ha ka jingmut jong u kum ka kyrteng kaba biang. Hynrei shuwa ba un pyrkhata ia ka kyrteng, u nongthoh u la dep mang lypa ba une u nongshun u brieve la u khraw un jah ka burom jong u ha kawei ka sngi. Ka nongrim jong kane ka rukom pyrkhata ka long bad ka don ha katei hi ka dkhot jingrwai. U Sten u ngeit ha ka jingshisha jong ki laiñ 4-5 haneng, bad kumta ha ka poim hi u pynpaw / pynkhreh ba u nongjop un wan. La um shym kren shai, pynban u nongthoh u ngeit ba uta u nongjop u dei u Khrist uba la jop ia ka jingiap da ka jingmihpat jong u bad ia uba ka Balang Khristan shityllup ka ap khmih lynti ba un wan pat sa shisien

kum u nongjop ba khraw katba kum ki kular. Ka burom u Jom ka nang jah nang jah katba ngi nang buddien ia ki jingjia kat haduh ba ha kaba kut u Jom hi da lade u ong "Burom jong nga la jah" (V:380).

Nalor kane, ngi iohi ba u nongthoh u pynkut pynwai ruh da kaba kdew sha ka jah burom kumne

Haba burom ka jah, ka jah, ka jah!
Kumta burom u Jom bad brieve ka jah.
Nongjop lano un paw? Bynriew u ap.

(V: 506-508)

Hynrei ka jingkylli kaba mih mynta ka long, hangno ha wei pat la ju kren teng shaphang ka jingjah burom u Jom? Lada ngin phai sha ka Kitab Isaia 14:12-27 ngin lap hangto ba la kren shaphang ka jinghap jah burom jong u Lucifer. Nalor kane, u nongthoh u la lap ba u John Milton ruh u la dep kdew ba u Satan u jah burom. Kane ka mut ba ka jingpyrkhat pynjah burom ia u Jom kam dei kaba tynrai na u Sten hi hynrei ka mih na ki tynrai kumba la kdew. Ha kane ka liang, u John Milton u thoh

To whom thus Zephon, answering scorn with scorn:
Think not, revolted Spirit, thy shape the same,
Or undiminished brightness, to be known
As when thou stood'st in heav'n upright and pure;
That glory then, when thou no more was good,
Departed from thee, and thou resembl'st now
Thy sin and place of doom obscure and foul.

(PL IV: 834-40)

Na kaba la kdew sha khmat ka i kumba kiba kham bun ki bynta ha *Ka Burom Ba La Jah* ki phalang sha ka *Paradise Lost*. Kane ka long ka jingshem jong nga. Ki dang don bun bah ki ksai nawei ia kiba ngam shim la kdew. Nga ieh ha kiwei pat ban buddien ia ki. Ka jinglap ia ki ksai nawei ka iarap ban sngewthuh kham bha ia ka poim. Ha shuwa ban pynkut ia kane, nga kwah ban kdew sa tang katto katne ki bynta kiba don jingiadei bad ka *Aeneid* u *Virgil*.

U nongthoh H. Warmphaign Sten u la angnud eh ban thoh ia *Ka Burom Ba La Jah* ha ka rukom epik bad namarkata u la wanrah katto katne ki snap kiba na ka *Aeneid* ruh. La phi mon ne phim mon ban khot ia kane ka epik, u nongthoh u la pyrshang ban tynsat ha ka ia ki snap na ka *Aeneid* kumne. Ha ka bynta kaba khatduh jong ka *Aeneid* ka don ka jingialeh thma ba para marwei hapdeng u Aeneas bad u Turnus; kane ka thma para

marwei ka la long ruh ha khmat ki ar liang nongbud jong ki lem bad ki blei ki dken kiba ia shah liang. U Sten u wanrah ia kane ka snap ha ka Kitab III ha kaba la don kato ka thma lympat ba para marwei na baroh ar liang, kata u Jom bad u Trongbah. Hangne ngi iohi ia ka jingialeh para marwei hapdeng u leit Paitbah bad u Trongbah, u Ren bad u Trongbah, nangta u Jom bad u Trongbah.

Ha shuwa ka jingialeh ia kano kano ka thma ka ju don ka jingpynkhreh da kaba ñiew kyrteng ia ki nongkyrshan, da kaba ia sei ia ka wait ka sum, ki tiar ialeh baroh katba don ban pynthikna ia la ka bor. Ha ka *Aenied* (Kitab 7) ka la don ka jingpynkhreh kaba kum kane na ka liang u Turnus. Ka Kitab II jong *Ka Burom Ba La Jah*, khamtam ka jingiamih jong ki ksuid kiba don la ki jong ki jong ki kyrteng bad ki kam ba thikna ban ia kyrshan ia u Jom ha kata ka mishon jong u, ka long kaba u Sten u la leh khnang da kaba pynbud ia kaba u Virgil u la leh.

Sa kawei ka jingkdew sha ka *Aenied* ka long ha kaba kren shaphang ka jingsawa ka bikur. Ka jingsawa ka bikur ha ka *Aneid* Kitab 7 ka long ka dak ba ka thma kan sdang, hynrei ha *Ka Burom Ba La Jah* ka jingsawa ka bikur ka long na ka bynta ban ia kiew lut sha ka ñingmane katba ha Iew Thala. Ha ka *Divine Comedy: Inferno, Canto XXII* ka don ka jingsawa bikur kaba kham khyllâh kaba pynkohnguh ia baroh ki nongshong kulai ba don hangto.

U Ren u Myntri Rangbah jong u Jom u la mih na ka jingiathuh khana shaphang "Ka Lukhimai" ha ka *Sawdong Ka Lyngwiar Dpei*, P.G. Gatphoh (1977). Kato ka bynta kaba dei shaphang kaba u Ren u kjit ia ka Ramew ban leit rah ia ka sha u Jom ka iadei bha bad kaba u P.G. Gatphoh ruh u ong: "Kyndit kyndit u Ren bad u la rong ia ka Lukhimai."

Une u nongthoh, kum ba la kdew sha khmat u la shim shibun na ki kñanatang Khasi bad na ki nongthoh Khasi ruh. Kine ki laiñ harum ki pynpaw shai ia kane.

Rabon, Homi, Soso, Mondon bad On
Matti ki ieh, longdien ban ioh syrngiew
Rieh tngen haba Khasi u kren khana
Shaphang ki blei ki dken. Ka kren kunok

....

(V:149-253)

Ha kitei ki laiñ, u H.Elias um shym mih kyrteng. Nga la kdew ruh ba u Sten um ia mynjur bad u H.Elias ha kaba pynlong ia u Iakjakor u nongpam pynkhylllem ia ka jingkieng ha kliar u Sohpetbneng. Ka jingkylli kaba mih ka long hatu une u nongthoh

um shym la shim ksai ei ei na u H.Elias na ka bynta kane ka poitri? Lada ngi bishar bha ia *Ka Burom Ba La Jah* ngin lap ba u nongthoh um shym la ñaid lait ia u H.Elias. Kine ki laiñ harum na ka poim "Ka Duitara" ha *Ka Pansngiat Ksiar Ki Saw Aiom*,

Teng-khat u 'Saimuka ba dkut,
Haba jar jar mynmiet u ud
Na krem badum ka Duitara,
Ki dien barim ban pynpangnud.

ki paw ha *Ka Burom Ba La Jah* ha kine ki laiñ harum

Katba ka kren kumta, ki dak ki paw;
Ki dak ba long dien rim bad bor shabar
Ummat u Jom ban tan kin jaw hi brup;
(III:150-52)

"Ki dien barim ban pynpangnud" na u H.Elias kumba la kdew, ka long ka aidia kaba la rung ha ka jingmut jingpyrkhat jong u nongthoh haba u pyrkhat shaphang ka jingpangnud u Jom haba lyngba ki khmat ka Lei Kynmaw Tympang u iohi ia ki dien rim, kata ki dien ki dak ki shin kiba pynkynmaw ia u Jom ba shisien mynwei u la long kum u Lurshai ha shuwa ba un hap bad kylla u Jom Rekha. Ki kyntien "pynpangnud" na u H.Elias ki la kylla long ka bor ban tan ia ki ummat u Jom kat ban jaw hi brup.

Na baroh kaba la kdew kaba long tang khyndiat, ngi lah ban iohi shai ba kiba bun kiei kiei kiba don ha *Ka Burom Ba La Jah* ki long kiba la don lypa ha kiwei pat ki kot ki sla. Ban pynkut ia kane, nga sngew dei ban ong ba kaba la kdew, la ka la long na kiwei pynban u H. Warmphaign Sten u la lah ban thir ban thaiñ ia ki baroh ha kata ka rukom ba kiei kiei baroh kim shym kup shuh ia ka dur nongwei. Ki nongpule ki bym shym pule ia kane ka poitri ryngkat bad ki thymmei ba la kdew, lehse kin ym tip hi ba ki ksai na wei ki bun haduh katne. Kane kaba une u rangbah nongthoh u la leh ka la long shisha kumba la ong u T.S. Eliot, ba ha ka jingthoh jong uwei ngin lap ba la pynim ia kiwei pat ki nongthoh kiba ha shuwa jong u.